

Зайцев О. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Сумського державного університету*

Нікітін Д. В.

*здобувач
кафедри фінансів і кредиту
Сумського державного університету*

Zaitsev O. V.

*Ph.D, Associate Professor
of the Department of Finance and Credit
Sumy State University*

Nikitin D. V.

*Postgraduate Department of Finance and Credit,
Sumy State University*

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто законодавчо-нормативні засади механізму банкрутства суб'єктів державного сектору економіки України. Звертається увага на механізми санації підприємства. Проведено аналіз особливостей банкрутства державних підприємств. Розглянуто недоліки та проаналізовано напрями подальших досліджень щодо удосконалення механізмів банкрутства. Оговорюється необхідність пов'язувати інструменти санації та механізми банкрутства зі стратегічними державними інтересами.

Ключові слова: банкрутство, державне підприємство, санація, ліквідація, платоспроможність.

ОСОБЕННОСТИ БАНКРОТСТВА СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрены законодательно-нормативные основы механизма банкротства субъектов государственного сектора экономики Украины. Обращается внимание на механизмы санации предприятия. Проведен

анализ особенностей банкротства государственных предприятий. Рассмотрены недостатки и проанализированы направления дальнейших исследований по совершенствованию механизмов банкротства. Оговаривается необходимость связывать инструменты санации и механизмы банкротства со стратегическими государственными интересами.

Ключевые слова: банкротство, государственное предприятие, санация, ликвидация, платежеспособность.

DISTINCTIVE FEATURES OF BANKRUPTCY OF SUBJECTS OF ECONOMIC ACTIVITIES OF THE STATE SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Summary. The article deals with the legislative and regulatory framework of the mechanism of bankruptcy of the subjects of the public sector of the Ukrainian economy. Attention is drawn to the mechanisms for the recovery of the enterprise. The analysis of bankruptcy peculiarities of state enterprises is carried out. The shortcomings are considered and the directions of further research on the improvement of bankruptcy mechanisms are analyzed. The need to link recovery tools and bankruptcy mechanisms to strategic state interests is negotiated.

Key words: bankruptcy, state-owned enterprise, recovery, liquidation, solvency.

Вступ та постановка проблеми. Державний сектор відіграє суттєву роль в розвитку економіки держави, хоча його питома вага за період з 1991 року зменшилась до 15,8% [1]. За цей період протікали складні і здебільшого руйнівні трансформаційні процеси, які супроводжувались ліквідацією суб'єктів господарювання, колапсом цілих галузей, поступовою зміною власників активів з держави на приватних. Разом із традиційним інструментарієм щодо санації та банкрутства підприємств [2] використовуються й особливі механізми у цій сфері. Інститут банкрутства в ході такої трансформації відігравав і досі відіграє вкрай важливу роль. З одного боку, він дає можливість «очистити»

економіку від неефективно діючих суб'єктів, відновити платоспроможний стан тимчасово неплатоспроможних, врегулювати майнові інтереси. З іншого боку, він є інструментом, який за необережного його застосування може привести до важких втрат у формі знищення ключових одиниць економіки, зникнення цілих галузей та в результаті до підриву економічної безпеки держави.

Згідно з інформацією Фонду державного майна України [3] станом на 1 липня 2017 року в Україні налічується 3 591 суб'єкт господарювання державної форми власності, з яких 297 (8,3%) знаходяться в різних стадіях банкрутства, зокрема в розпорядженні майном – 111, в санації – 65, на стадії укладення мирової угоди – 15, в ліквідації – 106. Серед них такі відомі компанії із залишковою вартістю основних фондів більше 100 млн. грн., як ПАТ «ЦЕНТРЕНЕРГО», ПАТ «СУМИХІМПРОМ», ДП «СЄВСРОДОНЕЦЬКА ТЕПЛОЕЛЕКТРОЦЕНТРАЛЬ», ДП «ЗАВОД ІМЕНІ В.О. МАЛИШЕВА», ДП ЗАВОД «ГЕНЕРАТОР», ХАРКІВСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ АВІАЦІЙНЕ ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО, ВАТ «АКЦІОНЕРНА КОМПАНІЯ «СВЕМА». Ще 28 підприємств, які знаходяться на різних стадіях провадження в справах про банкрутство, мають розмір залишкової вартості основних фондів від 10 до 99 млн. грн.

Таким чином, процедура банкрутства державних підприємств є сьогодні актуальною проблемою, яка потребує всебічної теоретичної розробки щодо вдосконалення чинних механізмів з подальшим практичним втіленням отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам санації та банкрутства підприємств приділяли увагу вітчизняні та іноземні науковці, такі як, зокрема, Є.М. Андрущак, Г.Д. Антонов, І.О. Бланк, П.В. Брінь, А.А. Губкін, Н.В. Завальнюк, О.П. Іванова, В.Б. Крикун, Д.А. Кунанбаєва, І.Й. Плікус, Д.В. Соболев, О.О. Терещенко, Е. Альтман, У. Бівер. Дослідженням механізмів формування, розвитку та реалізації процесу банкрутства і санації підприємств присвячені праці вчених Сумського державного університету, таких як В.Г. Боронос, І.Й. Плікус [4].

Метою роботи є аналіз чинної в Україні нормативної бази і практики щодо банкрутства суб'єктів державного сектору економіки та пошук напрямків їх вдосконалення.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 22 Господарського кодексу України суб'єктами господарювання державного сектору економіки (далі – державні підприємства) є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [5]. Законодавство відокремлює такі суб'єкти господарювання, наділяє їх певними правами та обов'язками, а також вводить спеціальні процедури в їх діяльності, зокрема в банкрутстві [6].

За умови наявності ознак банкрутства превентивним заходом є здійснення санації до порушення справи про банкрутство, яка для державних підприємств провадиться за рахунок Державного бюджету України, за рахунок можливостей тих же або інших державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для проведення санації державних підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України щороку встановлюється законом про Державний бюджет України. Умови та порядок проведення санації державних підприємств до порушення справи про банкрутство за рахунок інших джерел фінансування погоджуються із суб'єктом управління об'єктами державної власності у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ПКМУ від 30 січня 2013 року № 38) [7].

Особливі повноваження в справі про банкрутство державного підприємства має власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника. Під час проведення процедури банкрутства такий орган:

- залучається судом до участі у справі про банкрутство;
- бере участь у зборах кредиторів та роботі комітету кредиторів з правом дорадчого голосу;
- бере участь у призначенні керуючих санацією, ліквідаторів;

- отримує копії судових рішень у провадженнях у справах про банкрутство державних підприємств;

- може брати участь в обговоренні звіту ліквідатора та мирової угоди, а також може заявляти клопотання про погашення заборгованості або перехід до процедури санації;

- зберігає свої повноваження у справі про банкрутство за заявою боржника і в разі відкриття процедури санації його керівником.

Під час здійснення процедури санації власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника виконує такі функції: участь в обговоренні умов плану санації, мирової угоди, а також звіту керуючого санацією; погодження плану санації перед його затвердженням судом. Крім того, він має право задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів або надати боржнику кошти, достатні для задоволення всіх вимог конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів, за винятком неустойки (штрафу, пені) протягом місяця з дня винесення судом відповідної ухвали [8].

В ліквідації власник майна в будь-який час до закінчення ліквідаційної процедури має право одночасно задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів або надати боржнику грошові кошти, достатні для задоволення всіх вимог кредиторів; погоджує перелік ліквідаційної маси перед його затвердженням судом.

Під час укладання мирової угоди власник майна бере участь в її обговоренні та погоджує мирову угоду перед її затвердженням судом.

Згідно з чинним законодавством держава в особі Кабінету Міністрів України вживає заходів для запобігання банкрутству державних підприємств, визначає оптимальні шляхи відновлення їх платоспроможності та координує дії відповідних органів виконавчої влади.

До функції органів виконавчої влади входить прийняття рішень щодо:

- доцільності надання державної підтримки неплатоспроможним підприємствам;

– розроблення заходів, спрямованих на забезпечення захисту інтересів держави і вибору оптимальних шляхів реструктуризації та погашення боргових зобов'язань;

– проведення аналізу фінансового стану боржника, його санації та погодження плану санації;

– доцільності виключення відповідних суб'єктів господарювання з переліку підприємств, які не підлягають приватизації та застосуванню до них процедури санації чи ліквідації.

З метою запобігання банкрутству державних підприємств може застосовуватися порука Кабінету Міністрів України або органів місцевого самоврядування в особі їх уповноважених органів, тобто передбачена можливість виникнення обов'язку відповідати за виконання боржником усіх його грошових зобов'язань перед кредиторами. Боржник і його поручитель зобов'язані розпочати розрахунки з кредиторами відповідно до графіка погашення заборгованості, передбаченого порукою. У разі невиконання вимог в порядку і в строки, передбачені графіком погашення заборгованості, кредитори мають право пред'явити до поручителя вимоги щодо стягнення неоплачених коштів. Порушення поручителем своїх зобов'язань стосовно кредиторів, що володіють однією третьою усіх вимог до боржника, може бути підставою для дострокового припинення процедур розпорядження майном боржника, санації та відкриття ліквідаційної процедури.

Певні особливості має банкрутство державного підприємства, яке має суспільну або іншу цінність чи особливий статус (містоутворюючі та особливо небезпечні). Орган місцевого самоврядування може звернутися до господарського суду з клопотанням не застосовувати до такого суб'єкта передбачені законодавством процедури та припинити провадження у справі про банкрутство. При цьому надаються гарантії задоволення всіх вимог кредиторів за грошовими зобов'язаннями.

Під час розгляду справи про банкрутство містоутворюючого суб'єкта підприємницької діяльності учасником провадження у справі про банкрутство

визнається орган місцевого самоврядування адміністративно-територіальної одиниці або центральні органи виконавчої влади.

Під час розгляду справи про банкрутство особливо небезпечного суб'єкта підприємницької діяльності учасниками провадження у справі про банкрутство, крім відповідного органу місцевого самоврядування, визнаються також центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належить сфера діяльності боржника, а також за необхідності державний орган з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, з питань охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, з питань геології та використання надр.

Продаж у справах про банкрутство суб'єкта підприємницької діяльності, що мають суспільну або іншу цінність для територіальної громади, містоутворюючих та особливо небезпечних суб'єктів підприємницької діяльності, здійснюється виключно у складі цілісного майнового комплексу. Якщо внаслідок повторного проведення аукціону (конкурсу) цілісний майновий комплекс не було продано, то продаж майна здійснюється частинами. Тоді перелік такого майна погоджується ліквідатором з центральним органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, до компетенції якого належить сфера діяльності цього підприємства-боржника. Кабінет Міністрів України або органи місцевого самоврядування мають право в будь-який час до закінчення процедури санації зазначених суб'єктів підприємницької діяльності розраховуватися з усіма кредиторами.

Розпорядникам майна під час здійснення обов'язкового аналізу фінансової, господарської та інвестиційної діяльності державних підприємств рекомендовано керуватися Порядком проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання державних підприємств [9].

Існують відмінності в складанні і затвердженні плану санації державних підприємств від загальної процедури. Для всіх господарюючих суб'єктів плани санації відповідають вимогам Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Типової форми плану санації боржника у справі про банкрутство,

Типової форми мирової угоди у справі про банкрутство та вимог щодо їх розроблення» від 19 червня 2013 року [10]. Плани санації державних підприємств, які належать до сфери управління державних органів приватизації, повинні відповідати вимогам Порядку погодження планів санації, мирових угод і переліків ліквідаційних мас, затвердженому Наказом Фонду державного майна України від 1 листопада 2016 року № 1991 [11]. Цей Порядок вимагає більш ретельної розробки плану санації з більш глибоким розкриттям певних аспектів діяльності боржника, ніж Типова форма.

Максимальний строк, на який вводиться процедура санації, складає 18 місяців. План санації повинен бути розроблений, погоджений та поданий до суду протягом трьох місяців. У разі банкрутства великих державних підприємств такі строки практично не виконуються.

Якщо йдеться не про тимчасові фінансові труднощі активно господарюючого підприємства, а про суб'єкт, банкрутство якого викликане системними внутрішніми та зовнішніми кризовими явищами, санація супроводжується глибинною реструктуризацією, модернізацією, частковим або повним перепрофілюванням виробництва, що в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів можливе лише за участі інвестора. Оскільки інвестування в об'єкт, який знаходиться під контролем держави, маловірогідне, залучення інвестиційних коштів в санації на практиці означає реалізацію державної частки в статутному капіталі господарського товариства (якщо відбувається санація унітарного державного підприємства, необхідна процедура корпоратизації або створення нової особи з подальшою реалізацією державної частки). Через те, що державні підприємства та державні частки в господарських товариствах реалізуються на принципах загальнодоступності та конкурентності (Закон України «Про приватизацію державного майна» [12]), первинним процесом є продаж, тобто участь інвестора обумовлена процесом продажу державної частки. Як один з напрямів оптимізації можна розглянути механізм використання коштів від продажу державної частки як джерела санаційних процесів.

Практичне втілення вказаних процесів з урахуванням фактору інертності бюрократичного апарата є досить розтягнутим в часі. Таким чином, строки санації та підготовки плану санації є такими, що не відповідають реаліям. Вихід за їх рамки формально означає ліквідацію боржника. Одним з напрямів удосконалення чинного механізму є перегляд таких строків.

Приватизаційне законодавство [13] виділяє державні підприємства, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави або ознаки домінування на загальнодержавному ринку товарів (робіт, послуг), підприємства оборонно-промислового комплексу, а також об'єкти, визначені як такі, що потребують застосування індивідуального підходу до приватизації (такі, що мають унікальні виробництва, використовують рідкісні ресурси), в окрему групу. Вказані підприємства є привабливими об'єктами для інвестування в довгостроковій позиції (за умови успішної санації). З метою захисту стратегічних інтересів держави цілком природно було би синхронізувати норми, якими врегульовані процеси приватизації і санації. Такий комплексний підхід дав би змогу вирішити цілу низку задач: проведення відновлення платоспроможності, передача права власності до ефективного інвестора, здійснення державою контролю над виконанням приватизаційних зобов'язань інвестора (виконання санації, збереження профілю виробництва/перепрофілювання, забезпечення соціальних гарантій працівникам, інші умови).

Висновки. В банкрутстві державних підприємств передбачені певні процедури, відмінні від загальних. Державні органи використовують широкий спектр інструментів як для запобігання банкрутству державних підприємств, так і для участі в ході банкрутства на різних його стадіях. З іншого боку, відповідно до державної програми приватизації проводиться реалізація суб'єктів державного сектору економіки. Логіка цих процесів завдає напрям їх подальшого удосконалення в сенсі органічного поєднання, яке б дало змогу більш ефективно вирішувати проблеми санації та залучення ефективних

інвесторів в банкрутстві суб'єктів господарювання державного сектору економіки з урахуванням стратегічних державних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs)

[UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs.](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs)

2. Зайцев О.В. Основи фінансового інструментарію : [підручник] / О.В. Зайцев. – Суми : СумДУ. 2016. – 523 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/44581.](http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/44581)

3. Офіційний веб-сайт Фонду державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-Subiekti-gospodaruvannya.html.](http://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-Subiekti-gospodaruvannya.html)

4. Боронос В.Г. Управління фінансовою санацією підприємств : [підручник] / В.Г. Боронос, І.Й. Плікус. – Суми : СумДУ, 2014. – 457 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34371.](http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34371)

5. Господарський кодекс України № 436-15, редакція від 6 листопада 2017 року, підстава 2002-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15.](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15)

6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України № 2343-12, редакція від 1 січня 2017 року, підстава 835-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12.](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12)

7. Про затвердження Порядку погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок не бюджетних джерел фінансування : Постанова КМУ від 30 січня 2013 року № 38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/38-2013-%D0%BF/paran9#n9.](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/38-2013-%D0%BF/paran9#n9)

8. Зайцев О.В. Інститут банкрутства, його функції та роль на сучасному етапі економічного розвитку держави / О.В. Зайцев, Д.В. Нікітін // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 16. – С. 142–145. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://bses.in.ua/journals/2017/16_2017/31.pdf.

9. Про затвердження Порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків, та підготовки на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновків про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства : Наказ Міністерства юстиції України від 26 лютого 2013 року № 327/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0331-13/print>.

10. Про затвердження Типової форми плану санації боржника у справі про банкрутство, Типової форми мирової угоди у справі про банкрутство та вимог щодо їх розроблення : Наказ Міністерства юстиції України від 19 червня 2013 року № 1223/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1064-13/print>.

11. Про затвердження Порядку погодження планів санації, мирових угод і переліків ліквідаційних мас : Наказ Фонду державного майна України від 1 листопада 2016 року № 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1519-16/print>.

12. Про приватизацію державного майна : Закон України № 2163-12, редакція від 6 березня 2016 року, підстава 1005-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>.

13. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ Міністерства економіки України від 19

січня 2006 року № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME06025.html.

14. Зайцев, О.В. Концепція досягнення позитивного результату в процесі санації державних підприємств / О.В. Зайцев, Д.В. Нікітін // Бізнес-навігатор. – 2017. – Вип. 3(42). – С. 133-136. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/65466>.

15. Зайцев, О.В. Аналіз чинного в Україні інституту банкрутства / О.В. Зайцев, Д.В. Нікітін // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 5(11). – Ч. 2. – С. 105-108. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66343>.

Бібліографічний опис: Зайцев, О.В. Особливості банкрутства суб'єктів господарювання державного сектору економіки України / О.В. Зайцев, Д.В. Нікітін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2017. – Вип. 16. – Ч. 1. – С. 107-110.